

Een handschrift uit de familie Grelle

door R.H. Alma

Inleiding

In de Koninklijke Bibliotheek van België te Brussel bevindt zich een getijden- en gebedenboek uit het einde van de 15de eeuw van Noord-Nederlandse oorsprong; de decoratie wijst op een herkomst uit het klooster Selwerd¹. Drs. Herman Mulder, die de handschriften in die bibliotheek beschrijft, wees mij op het bestaan van dit boeiende boek². Het is voor genealogen vooral interessant, omdat het is voorzien van familie-aantekeningen vanaf de periode van de vervaardiging tot het einde van de 17de eeuw. Uit die aantekeningen blijkt dat het boekje tenminste bijna twee eeuwen in eigendom van de nazaten van de eerst bekende eigenares is geweest: *Elletien Grelle*.

De familie *Grelle* of *Grellens* is een tamelijk onbekend geslacht uit de stad Groningen. De laatste drager van de naam was bij mijn weten *Otto Grelle*, die op 16 juni 1501 sneuvelde bij de mislukte bestorming van Appingedam door de stad-Groningers. De kroniekschrijver Sicke Benninge meldt dat ‘daer wort oeck slaegen ene geheten *Otto Grellen*, de dat jaer toe voeren in den raedt gewest hadden, ende meer gueder borgeren des raedes stoel wal geweert [= waardig] weren gewest’³. Deze *Otto* zal vermoedelijk de vader van de eerste eigenares van het handschrift zijn geweest. Hieronder geven we de afstamming van de eigenaren van het handschrift, voorafgegaan door een genealogie *Grelle*. Deze gegevens geven meer inzicht in het milieu waaruit de eerste eigenares (en wellicht opdrachtgeefster) van het handschrift voortkwam. Zo blijkt haar (schoon)familie in de 15de eeuw verschillende relaties met het Groninger klerkenhuis te onderhouden, een instelling die voortkwam uit de Moderne Devotie. Het is dan ook vast geen toeval dat het getijdenboek voor het grootste gedeelte bestaat uit vertalingen van de hand van Geert Grote, de stichter van die beweging.

Als we de afstammingsreeks van de opvolgende eigenaren volgen, stuiten we in de 16de eeuw op enige bekende of in ieder geval zeer geleerde, Groningers: *Uwe Helt*, *Folkert* en *Arent Westerwolt*, *Regnerus Praedinius*, *Wilhelmus Hammonius* en *Writzerus Santfort* treffen we allemaal onder de nazaten of aanverwanten aan. Het bevestigt hoezeer de meeste geleerde Groningers in die eeuw verzwagerd of verwant waren. Op nog meer bekendheid kan de laatste persoon in deze afstammingsreeks bogen: de bekende *Johan Willem Ripperda*, hertog en grande van Spanje (1684-1737). Hij zou het handschrift in eigendom kunnen hebben gehad; dat zou verklaren dat het zo ver

---

¹ Hs. II 3637.

² J. Deschamps en H. Mulder, *Inventaris van de Middelnederlandse handschriften van de Koninklijke Bibliotheek van België* 7 (Brussel 2005) 36-39.

³ Sicke Benningha [aangehaald als: Benninge], ‘Chronickel der Vriescher Landen en der stad Groningen’, in: *Analecta Medii Aevi*, M. Brouërius van Nidek, ed. (Amsterdam-Middelburg, 1725) 58; hier — met dank aan drs. A.J. Rinzema — geciteerd naar de nieuwe uitgave die binnenkort zal verschijnen.

van zijn Groninger herkomst afgedwaald is. Zijn moeder was bovendien het enige van de acht kinderen uit het gezin Van Diest dat nakomelingen kreeg, waardoor het waarschijnlijk is dat het handschrift op hem of een van zijn twee zusters vererfde.

Familieaantekeningen in het handschrift

Hieronder volgen de genealogische aantekeningen in het handschrift, in chronologische volgorde en geordend per eigenaar. Tussen rechte haken zijn het folionummer van de betreffende aantekening en eventuele aanvullingen op de tekst genoteerd.

Aantekening door Elleken Grelle

Dit boeck hoert *Elligen Heldes*. [fol. 194v]

Aantekeningen door Stine Helt

Dit boeck hoert *Stine Helts*. [fol. 194v]

[2 januari] ghestorven mijn salighe vader *Hermen Helt*. [fol. 2r; bij de kalender]

[5 januari] ghestorven ... [niet ingevuld]

[9 februari] ghestorven mijn salighe oldemoeder *Evert Grellens*. Oeck begancknisse van mijn salighe oldevader. [fol. 3r; bij de kalender]

[13 juli] ghestorven mijn salighe broeder *Johan Helt*. [fol. 8r; bij de kalender]

[25 augustus] mijn salighe susters *Aeuke* ende *Katerina*. [fol. 9v; bij de kalender]

[2 september] ghestorven mijn salighe moeder *Elleken Heldes*. [fol. 10r; bij de kalender]

Item mijn erste kynt *Elleken* is gheboren in 't jaer ons heren M^v ende XXVII up Hyllyghe Sacramentes avent des avendes twsschen veren ende vijffen. Dar was to vadder mijn broeder *Otte* ende mijn moye *Hebbele* ende *Kattryne ten Water*. [fol. 194r]

Item onse *Swanken* is geboren up Sunte Romaens dach up en dynxdach in 't jar ons Heren M^v ende XXVIII [= 1528]. Dar was to vadder om *Wygger* ende suster *Gertrwt* ende *Eelken Terlage*. Se is geboren des myddages to 11 uren. [fol. 194r]

Item onse *Talleken* is geboren in 't jaer ons Heren M^v ende XXVIII [= 1529] up Sunte Jeronemus dach van en wondesdach up en donderdach. [fol. 194r]

Item onse *Everken* is geboren up Hyllyge Dreconyngen avent des avendes to 6 ure up en vrijdach in 't jaer ons Heren dusent vijfhondert ende xxxii [= 1532]. [fol. 194r]

Item onse *Folcerken* is geboren up Sunte Gertrwt des avent[s] in de Vass[ten] up en sondach des morghens to negen uren in 't jar xxxiii [= 1533]. [fol. 194r]

Item onse *Arentken* is geboren in 't jar M^v xxxvi [= 1536] van en maendach up en dynxdach vor Onsen Lyeven Heren Hemelvaerte des nachtes om xii uren. [fol. 194r]

Aantekeningen door Hayke Doenga

Unse ander soene *Gertyen Doenge* is geboren up den saterdach nha Paesschen in myddernach tho 12 uren do men sch[r]eff [15]61. De gevadderen weren *Wolkeer Westerwoldt*, mijn swager, *Claes Heldt*, *Johan Gruys*. [fol. 1v]

Unsen dochter *Ellyen* is geboren des maendages voer Martyni twysschen negen ende tyn uren 's moergens vroe, anno [15]63. Als gevadderen weren *Arent Westerwoldt*, mijn swager, suster *Peyye Doeynghe*, unse suster *Ellyen Westerwoldts*. [fol. 1v]

Myen dochter *Gertruydt* is geboren des dunderdages [voer?] Bartolomey ummetrent [achte?] uren yn den avendt anno [15]67. [fol. 1v]

Aantekeningen door dr. Wilhelmus Hammonius

Margaretha Heltz starff in anno 1565 up 11.000 maechden dach in den avent. [fol. 1r]

Margaretha Doinga, *Hayke Doinga* dochter, is geboeren up Midwintersavent in anno 1557, hora septima matutina. Obiit anno [15]84. [fol. 1r]

In anno 1588 des nachtes toe een uhren up den 4. dach julii is mijn huysffr. zalige leven vaeder *Albert Praedinius* in den Heren gerustet. [fol. 2r]

In anno 1572 was desselffs *Praedinii* huysffr. *Talle Westerwolts* gestorven up den 22 junii up een sondach wesenden den dach van 10 dusent martelaers. [fol. 2r]

Aantekeningen door Johan Wilhelm van Deest

Dit boeck hoert *Johan Wilhelm van Deest* op Jensemaborgh. [fol. 194v]

Den 20 januarii 1640 is verstorven mijn zal. vaeder jr. *Christopher van Deest* ende den 15 januarii 1660 is verstorven mijn zal. moeder *Ottilia van Deest* gebooren *Hammonia*. [fol. 2v]

Anno 1652 ben ick *Joan Wilhelm van Deest* met mijn l. huisvroue *Anna Maria van Heerma* getrouet ende hebbn onze bruyloft gehouden den 8 septembr. tot Holwinde. [fol. 10r]

Anno 1654 den 2 februarii 's morgens om trent drye uiren gebooren onse dochter *Maria Isabella van Deest* festo purificationis B. Mariae op een donderdach. [fol. 14r]

Anno 1655, den 5 septembris, 's morgens omtrent 2 uiren, is gebooren onse soon *Joan Chris[t]opher van Diest* op eenen wonsdach. [fol. 13v]

Januario 1657 is gebooren onse dochter *Johanna Abelia van Deest*, gerustet in den Heere in Augusto eiusdem anni. [fol. 14r]

1658, den 15 septembr., is gebooren onse dochter *Beele Anna van Deest* op Jensemaborgh. [fol. 14r]

Anno 1660, den 20 junii, is gebooren op Jensemema onse soon *Ludolph Ivo van Deest*, zijnde wonsdach ende Hilge Sacramentsavont, naemiddachs omtrent vier uyren ende is in septembr. 1661 overleden. [fol. 13v]

Den 9 januarii 1662 is gebooren onse soon *Ludolph[h] Ivo van Deest* op Jensemaborgh ende overleden festo purificationis Mariae eiusdem anni. [fol. 13v]

Den 25 septemb. 1664 is gebooren onse dochter *Ottilia Helena* op Jensemaborgh ende overleden den 27 dito. [fol. 14v]

Den 10 januarii 1667 is geboren onse dochter *Ottilia Helena* op Jensemaborgh. [fol. 14v]

Den 24 maii 1670 is verstorven mijn huisvr. vaeder jr. *Ludolph van Heerma*, heer tot Holwinde, in 't ses ende tachtentichste jaer zijns ouderdoms. [fol. 6v]

1670, den 23 septb. is mijn l. huisvr. *Anna Maria van Heerma* in den Heere gerustet. [fol. 10r]

Den 27 februarii 1676 is mijn outste dochter *Maria Isabella van Deest* getrouwet met jr. *Ludolph Luint Ripperda van Winssum*. [fol. 2v]

Afstamming uit de familie Grelle van de opvolgende eigenaren

- I. **Otto Grelle**, geb. ca. 1375?, vermeld 14 febr. 1420⁴, lid van het brouwersgilde 1424, verkrijgt het gildrecht 1434, † tussen 1434 en 25 apr. 1440, tr. **Elleken N.N.**, † na 25 apr. 1440.

Otto Grelle woont in 1424 in de Utingekluft, het meest westelijke stadsdeel van Groningen in de parochie van de Akerk. *Otto Gryllens* en *Ellike*, zijn wijf, en *Rodolphus Grille* worden genoemd in een 15de-eeuwse lijst van personen die in hun testament de Akerk met een legaat hebben begiftigd⁵. Hoe deze *Rodolphus* verwant is, is onbekend. Ook de relatie tot *Ludeken Grelle*, die in 1424 lid van het brouwersgilde wordt, is nog niet te bepalen.

Op 25 april 1440 verkoopt *Elliken Grellens* met haar dochter *Hebele* aan *Uwe van Dijkshorne*, hun zwager (= schoonzoon, resp. schoonbroer), de ene helft van een steenhuis en heemstede aan de noordzijde van de Langestraat (Brugstraat/Akerkhof/Vismarkt noordzijde), met de helft van de gang naar de oude gangdeur en met de helft van het brouwgereedschap, ketels, kuipen en wat daarbij hoort. De andere helft hiervan was reeds ten boedel meegegeven met *Ellikens* dochter *Grete* bij haar huwelijk met *Uwe*. Verder wordt bepaald dat *Symon* off *Aleyt* de lucht van de twee vensters boven de brouwketel en de kuip in de westzijde van het huis niet zullen benemen of betimmeren⁶. Op dit laatste tweetal komen we hieronder terug.

Uit dit huwelijk:

1. **Hebele Grelle**, vermeld 25 apr. 1440.
2. **Grete Grelle**, volgt II.
- 3? **Alijt Grelle**, vermeld 25 apr. 1440, tr. **Simon N.N.**, vermeld 25 apr. 1440 lid van het brouwersgilde ca. 1440/1450.

Omstreeks 1440/1450 worden lid van het brouwersgilde: ‘*Clawes Baernt zoen, Uwa Grella swagher, Johan Wischingh, Simon Grella swagher*’. Deze vermelding is dubbelzinnig: is *Clawes* een zwager van *Uwa Grella* en *Johan* een zwager van *Simon Grella*? Of is *Uwa* een zwager (= schoonzoon) van *Grella* en *Simon* eveneens, terwijl *Claes* en *Johan* niets met hen te maken hoeven te hebben? Ik ben geneigd voor de laatste mogelijkheid te kiezen, omdat dat van *Uwe van Dijkshorn* in ieder geval zeker is. In dat geval is met ‘*Symon off Aleyt*’ in de genoemde akte van 1440 vermoedelijk een echtpaar bedoeld, waarbij *Aleyt* een dochter van *Otto Grelle* is en *Simon* haar man. De toenaam van *Simon* is in dat geval nog onbekend, of hij zou *Simon van der Sneke* moeten zijn, die in 1438 het gildrecht verkrijgt. De voornaam *Simon* is in die tijd nog zeldzaam in de stad Groningen.

- 4? **Henricus Grelle**, priester in het klerkenhuis te Groningen, † na 25 febr. 1467.

Hij is op 27 juli 1441 als priester getuige als *Wilhelmus Wiboldi*, de eerste priester van het Groninger klerkenhuis, zijn testament opmaakt⁷. Op 2 apr. 1457 doet hij als bewoner van het klerkenhuis afstand van zijn bezittingen ten behoeve van de gemeenschap⁸. Ten slotte wordt hij nog op 25 febr. 1467 als provisor of olderman van het klerkenhuis vermeld⁹. Dat *Henricus* tot dit gezin behoort heeft, is aannemelijk door de nauwe relatie die zijn vermoedelijke zwager *Uwe van Dijkshorn* in dezelfde jaren met het klerkenhuis onderhield.

⁴ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 334, reg. 54.

⁵ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 154.

⁶ Charters Veenkantoor, R.F. 1446.15.

⁷ Arch. Klerken- en fraterhuis, inv.nr. 196, reg. 42.

⁸ Ibid., inv.nr. 2, reg. 67 en inv.nr. 175, reg. 68.

⁹ Ibid., inv.nr. 216, reg. 120.

II. **Grete Grelle**, geb. ca. 1415, tr. vóór 25 april 1440 **Uwe van Dijckshorn**, verkrijgt het gildrecht 1440 (als ‘*Uwe Grellens*’), lid van het brouwersgilde ca. 1440/1450 (als ‘*Uwa Grelle swagher*’), † na 19 nov. 1466, wellicht zoon — in ieder geval erfgenaam — van *Hibele Schultens van Dijckshorn*.

De afstamming van *Elletien Grelle* (IV.) zal via dit echtpaar lopen, omdat ook haar zoon de zeldzame voornaam *Uwe* draagt. De naam *Grelle* is dan in de vrouwelijke lijn vererfd.

Op 22 aug. 1461 verkoopt *Griete Faber* een rente uit haar huis ten noorden van de Akerk waaraan ten oosten het huis van *Ouwe van Dijckshorn* grenst¹⁰. Dit betreft dus het buurhuis van het genoemde huis dat *Grete Grelle* bij haar huwelijk met *Uwe* ten boedel meekreeg.

Op 21 jan. 1410 koopt *Hebele Schulten zone to Dijkeshorne* 12 grazen land te Westerdijkshorn van *Heynneken van Wyerden* en *Ricset*, ehel., welk land *Ricset* was aangeërfd van haar moeder *Sywen Schultens*¹¹. Op 14 sept. 1428 koopt *Hibele* nog 5¹/₃ grazen en vervolgens op 29 sept. en 11 nov. daaropvolgend Alricsmaheerd te Westerdijkshorn, bestaande uit 14 grazen binnen de Wolddijk, 18 grazen daarbuiten, 9 grazen bij de Olde Ae en nog 9 grazen ten westen van de kerk van Westerdijkshorn aan de andere zijde van de Wolddijk¹². Op het perceel van 14 grazen stond in 1417 het steenhuis Alricsmahues, dan eigendom van *Jarich Schultema*, *Hideken to Rasquert* en haar zonen *Schulte* en *Tamme Schultema*¹³. Deze bezittingen vererfdens vervolgens op (*O*)*uwe van Dijckshorn*, die op 10 mei 1458, 14 febr. 1465 en 19 nov. 1466 renten aan het Klerken- en Fraterhuis te Groningen verkoopt, uit zijn erve en land te Westerdijkshorn, Alricsmaheerd, bewoond door een meier, waartoe dan behalve de genoemde percelen nog 10 grazen bij de Olde Ae horen¹⁴. Deze drie rentebrieven werden van zijn eigen zegels voorzien. Deze zegels van *Uwo de Dykeshorn* waren op 24 nov. 1475 nog aanwezig, toen het klerkenhuis deze oorkonden liet vidimeren¹⁵. Helaas moeten wij het met deze vidimus doen, zodat we niet weten welke afbeelding het zegel vertoonde.

Uit de akten betreffende Alricsmaheerd blijkt dat *Hibele* al vóór de aankoop landerijen bezat die aan de verschillende percelen grensde. Het is daardoor niet uitgesloten dat de heerd met het steenhuis vóór 1410 één goederencomplex vormde van gemeenschappelijk voorgeslacht van *Syweken Schultens*, de familie *Schultema* en *Hibele Schultens*. Voegen we daarbij het feit dat *Uwe van Dijckshorn* de verkoopakten van de renten van een eigen zegel voorzag, dan is duidelijk dat hij uit een aanzienlijk geslacht stamde.

Uwe was ten slotte wellicht verwant aan *Harmen van Dijkshorne* die in 1451 kerkvoogd van de Akerk zou zijn geweest¹⁶.

Uit dit huwelijk, vermoedelijk:

1. **Otto Grelle**, volgt III.

III. **Otto Grelle**, geb. ca. 1445, raadsheer 1500, † voor Appingedam 16 juni 1501, tr. (vermoedelijk) **Evert N.N.**, † 9 febr. (na 1476).

Otto Grelle zegelt, staande in raadsmanstede, een boedelscheiding tussen *Aepke*, te Uphusen (Ofr.), en de kerkvoogden van de Akerk¹⁷. Zijn zegel is helaas niet goed herkenbaar. Het vertoont een gedeeld wapen, met I. twee (of drie?) koeienkoppen met een ring door de neus; II. een halve adelaar, uitgaande van de deellijn.

¹⁰ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 362, reg. 184.

¹¹ Arch. Klerken- en fraterhuis, inv.nr. 169, reg. 11.

¹² *Ibid.*, reg. 26.

¹³ *Ibid.*, reg. 16

¹⁴ *Ibid.*, reg. 72, 112 en 118.

¹⁵ *Ibid.*, reg. 177.

¹⁶ Arch. Ned. herv. gemeente Groningen, inv.nr. III, 11, lijst van kerkvoogden van de Akerk. De bron hiervan vond ik niet; mogelijk is ‘*Harmen*’ een verlezing voor *Uwe* is en was hij zelf kerkvoogd.

¹⁷ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 288, reg. 442, oud R.F. 1497.34.

Evert Grellens wordt voor zover bekend één keer in Groninger bronnen vermeld. Op 13 febr. 1475 verklaart *Ghise Goltsmyt* dat hij op verzoek van de pater van het Klerkenhuis drie gouden ringen en een zilveren schaal getaxeerd heeft, die de pater ontvangen had van *Evert Grellens*. Uit een aan deze oorkonde aangehechte aantekening van 17 febr. 1474 blijkt dat *Evert* deze voorwerpen aan de pater in onderpand gegeven had voor een deel van de rente uit een huis die zij hem schuldig was¹⁸. Het moet hier wel de renten uit Alricsmaheerd betreffen die *Uwe van Dijkshorn* in de jaren 1458-1466 aan het Klerkenhuis verkocht had. *Evert* (of haar man) moet dus erfgenaam van *Uwe* zijn geweest.

Dat *Evert* de moeder van *Elletien Grelle* is, blijkt uit de hierna aangegeven aantekening bij de kalender op 9 februari, op welke datum *Stine Helt* vermeldt dat het overlijden van haar grootmoeder *Evert Grellens* herdacht wordt, alsmede dat van haar grootvader. Helaas wordt de naam van *Everts* echtgenoot niet vermeld. Op grond van de chronologie ligt het voor de hand te veronderstellen dat hij de raadsheer *Otto Grelle* was; *Stine Helt* had een broer *Otto Helt*, maar dat is natuurlijk nog geen doorslaggevend argument.

Een andere mogelijkheid is dat we als ouders van *Elletien Grelle* moeten zien *Hybele to Dijkshorne* en *Evert*, zijn huisvrouw, die in de genoemde 15de-eeuwse lijst van begunstigers van de Akerk vermeld worden, direct vóór *Otto* en *Elleken Grelle*¹⁹. *Hybele* zou in dat geval een zoon van *Uwe* moeten zijn (en dus niet zijn gelijknamige vermoedelijke vader). Wat daar tegen pleit, is dat we deze *Hybele* niet vermeld hebben gevonden met de achternaam *Grelle*, terwijl *Elletiens* moeder *Evert* wel als *Grellens* vermeld wordt. Het is echter toevallig dat we bij dat echtpaar ook een vrouw met de voornaam *Evert* aantreffen.

Uit dit huwelijk (in elk geval was *Elletien* een dochter van *Evert*):

1. **Elletien Grelle**, volgt IV.

2? **Hebbele Grelle**, † na 19 juni 1527.

Zij is als tante van *Stine Helt* doopgetuige voor dier dochter *Elletien*, zonder dat haar achternaam genoemd wordt. Dat zij een verwant van *Stines* moederszijde zal zijn, wordt aannemelijk doordat *Otto Grelle* (I) een dochter *Hebele* had en de vermoedelijke schoonvader van *Grete Grelle* (II) bovendien *Hibebe* of *Hebele* heette. *Stines* tante is in dat geval (direct of indirect) naar haar oudtante of overgrootvader vernoemd.

IV. **Elletien Grelle**, † 2 sept. ..., tr. **Harmen Helt**, verkrijgt het gildrecht 1460, lid brouwersgilde ca. 1477?, raadsheer 1514²⁰, † 2 jan. (na 1514), vermoedelijk zoon van *Geert Helt*.

Elletien is de al veelvuldig genoemde eerste eigenares van het hier beschreven handschrift en was misschien ook de opdrachtgeefster voor de vervaardiging ervan. Haar voor- en achternaam kennen wij uitsluitend dankzij de aantekeningen in dit boekje.

Op 14 febr. 1512 worden *Herman Helt* als voormond, en *Wygger Helt*, *Roloff Syssinge* en *Willem van Borck* vermeld als voogden van zal. *Johan Backers* kinderen²¹. Deze kinderen moeten wel nauw verwant aan de familie *Helt* zijn geweest, gezien het feit dat de broers *Harmen* en *Wicher Helt* en hun aangehuwde oomzegger *Roelof Sissinge* hun voormond en voogden waren. Op 26 aug. 1519 is *Arent Helt* voormond en zijn *Wicher* en *Roelof* voogden over zal. *Johan Backers* zoon *Lambert*²². Dat *Harmen* als voormond vervangen werd door *Arent Helt* maakt aannemelijk dat hij inmiddels overleden was. Inderdaad vinden we hem niet meer in bronnen vermeld na 1514. Het memoriaal van de Martinikerk vermeldt de me-

¹⁸ Arch. Klerken- en fraterhuis, inv.nr. 176, reg. 171.

¹⁹ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 154. In deze lijst staan verwanten vaak bij elkaar, niet noodzakelijk in chronologische volgorde.

²⁰ Coll. De Sitter-Schönfeld, inv.nr. 213.

²¹ Arch. Klerken- en fraterhuis, inv.nr. 41, reg. 246. Zij verkopen dan een rente aan het klerkenhuis.

²² Arch. Parochiekerken, inv.nr. 18, reg. 661.

morie voor *Hermannus Heelt* op 28 december, maar uit de aantekening van *Stine Helt* in het hier beschreven handschrift blijkt dat dat niet zijn overlijdensdatum was. Tussen 1525 en 1533 gebruikt *Harmen Helt* 28 grazen te Hoogkerk²³. Het is niet duidelijk of dit onze *Harmen* betreft of zijn naamgenoot, die in 1537/1538 het gildrecht verkrijgt.

Broer van *Harmen Helt* was *Wicher Helt* (raadsheer in 1519, † 1528/1537, tr. vóór 1502 *Gebbe Butkens*, † na 1537, dochter van *Harmen Butkens* en *Ave N.N.*²⁴), die in 1528 als ‘om *Wygger*’ doopgetuige is voor zijn achternicht *Swane Westerwolt*. Een andere broer *Lambert Helt* overleed vóór 19 juli 1488, met nalating van één kind, over wie *Harmen Helt* voormond was²⁵. Dit kind zal *Gele* geheten hebben en gehuwd zijn geweest met *Roelof Sissinge*, uit wie de familie *Sissinck* stamt, die vanaf de 17de eeuw tot de Ommelander adel gerekend werd²⁶. Allen zullen zonen zijn geweest van *Geert Helt*, omdat hij de enige van die achternaam is die we in de bronnen aantreffen. *Geert Helt* verkrijgt het gildrecht in 1457 en wordt lid van het brouwersgilde in 1466. Op 18 aug. 1466 is hij getuige bij het opmaken van een testament²⁷, waaruit blijkt dat hij toen al een man van enig aanzien was. Een jaar later, op 18 maart 1467, wordt de pater van het klerkenhuis te Groningen beleend met de Hugingetiende, terwijl als hulder en sterfman *Gerit Helt*, burger te Groningen, optreedt²⁸. Voor het laatst wordt hij vermeld op 15 febr. 1477, als hij een rente aan het klerkenhuis verkoopt²⁹.

Arent Helt, vermeld vanaf 1489³⁰, die in 1519 *Harmen* opgevolgd was als voormond over *Johan Backers* zoon, hoorde misschien tot een volgende generatie, omdat hij pas in 1493 het gildrecht verkrijgt. Hij had tevens een broer *Johan Helt* † vóór 2 aug. 1509³¹; vermoedelijk was deze *Johan* identiek aan *heer Johan Helt*, pater van het klerkenhuis, die vóór 17 nov. 1509 overleed³². Het valt echter niet uit te sluiten dat *Arent* en (*heer*) *Johan* tot het gezin van *Harmen*, *Wicher* en *Lambert* hoorden.

Harmen Helt zal niet identiek zijn aan zijn naamgenoot die als student te Keulen werd ingeschreven op 25 okt. 1496 (inc. 15 apr. 1499)³³. Deze *mr. Harmen Helt* wordt vermeld als notaris in 1513³⁴ en overleed in 1532. Vermoedelijk was hij een oomzegger.

Uit het voorgaande is wel duidelijk dat zowel de familie *Grelle* als *Helt* sterke banden onderhielden met het Groninger klerkenhuis. Het is daarom niet verwonderlijk, zoals we in de inleiding al meldden, dat het getijden- en gebedenboek dat *Elletien Grelle* liet vervaardigen of in ieder geval heeft bezeten, inhoudelijk sterk op de Moderne Devotie aansloot.

Het is hier niet de plaats om een complete genealogie *Helt* uit te geven. In dit verband beperken we ons daarom tot het vermelden van twee bekende leden van dit geslacht: de 16de-eeuwse *Lambertus Helt*, die in het klooster Warffum een handschrift met Ommelander

²³ Geld.Arch., Hertogelijk arch., inv.nr. 155, 1336 en 1338.

²⁴ Zie: R.H. Alma, ‘Butkens en Butjesstraat’, *Driemaandelijks bladen* (2005) in druk.

²⁵ G.A.G., R.F. 1488.30.

²⁶ H.L. Hommes, ‘Bijdragen tot genealogieën van oude adellijke geslachten in Stad en Lande, II. 6.(Van) Sissinck’, *De Nederlandsche Leeuw* 60 (1942) 68-70.

²⁷ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 416, reg. 221.

²⁸ E.D. Eijken, *Repertorium op de Overstichtse en Overijsselse leenprotocolen 1379-1805* (Zwolle 1995) nr. 1858; Arch. Klerken- en fraterhuis, inv.nr. 217, reg. 121.

²⁹ Arch. Klerken- en fraterhuis, inv.nr. 167, reg. 180.

³⁰ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 331, reg. 380; verkrijgt het gildrecht in 1493

³¹ *Ibid.*, inv.nr. 3, reg. 580, op welke datum *Arent* aan de priesters de gremio van de Martinikerk een rente van 3 arensld. uit zijn huis in de Herestraat overdraagt ingevolge het testament van wijlen zijn broer. In het memoriaal van de Martinikerk wordt onder 16 juli melding gemaakt van de memorie van *Johannes Heelt*, die 3 arensld. gegeven zou hebben. Deze rente wordt dan geheven uit goederen te Garsthuizen. Opvallend is dat *dr. Uwe Helt* later landen in die plaats bezat.

³² Arch. Klerken- en fraterhuis, inv.nr. 170, reg. 242.

³³ Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, bijlage nr. 6002,

³⁴ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 102, reg. 623.

landrechten vervaardigde³⁵, en zijn naamgenoot die tussen 1522 en 1528 abt van het klooster Aduard was. De kroniek van dit klooster vermeldt dat hij uit een aanzienlijke Groninger familie geboren was³⁶. Daar zal zeker een kern van waarheid in zijn, maar we zagen al dat *Harmen en Wicher Helt* voordien al doorgedrongen waren tot de Groninger stadsraad.

Uit dit huwelijk, o.a.?:

1. **Stine Helt**, volgt V.
2. **Johan Helt**, † 13 juli ...
3. **Auke Helt** (dochter), † 25 aug. ...?
4. **Katrina Helt**, † 25 aug. ...?

Stine Helt noteerde in de kalender in het handschrift bij 25 augustus de namen van wijlen haar zusters *Aeuke* en *Katerina*, blijkbaar omdat zij op die dag herdacht werden. Mogelijk dat een van hen of beiden op die dag overleden zijn.

5? **Talle Helt.**

Het fragmentarisch bewaard gebleven memoriaal van de Martinikerk vermeldt op 13 juni de memories van *Catherina* en *Talle Heldes*. Daar *Stine Helt* een dochter *Talle Westerwolt* had, ligt het voor de hand om in *Talle Helt* een zuster van haar en *Katrine Helt* te zien.

6. **Geertruit Helt**, † na 9 aug. 1528.

Zij is in 1528 doopgetuige voor haar nichtje *Swane Westerwolt*.

7. **Otto Helt**, lid brouwersgilde 1508, verkrijgt het gildrecht 1512, † tussen 1548 en 6 juni 1562³⁷, tr. **N.N.**

Hij is op 19 juni 1527 getuige bij de doop van zijn nichtje *Elletien Westerwolt*.

Hij gebruikt in 1540 als burger te Groningen, tezamen met *Elliken Millinge*, 33 grazen te Wierum³⁸. Omstreeks 1530 gebruikt hij (ongetwijfeld dezelfde) 33 grazen aldaar tezamen met *Jan van Myllynge*³⁹. Dat hij vader van de drie hierna genoemd kinderen was, is nog niet zeker, maar een andere aannemelijke kandidaat vond ik niet. De drie kinderen zijn in elk geval in 1595 erfgenaam van *Otto's* broer *dr. Uwe Helt*.

a. *Claes Helt*, kerkvoogd van de Akerk (1571), kluftmeester (1573), raadsheer (1576, [1577], 1582, 1585, 1586, 1588, 1589, 1591, 1592, 1594), ambtman van Selwerd (1593), † tussen 1597 en 1604, tr. 1° *Menneke Menkema*, † 1586, begr. Akerk, dochter van *Rembt Menkema* en *Rene*⁴⁰; tr. 2° 1586 *Gese Wifringhe*, dochter van *Harmen Wifringhe* en *Alke Reiners (Dioersema)*, en eerder verloofd met *Johan Schaffer*. Beide huwelijken bleven kinderloos

b. *Hebbele Helt*, † na 1596, tr. *Popke van Metelen*, waaruit nageslacht.

c. *Cornelia Helt*, † na 1604, tr. *Dr. Geert Entens*, waaruit nageslacht.

Hoewel ik *Cornelia* niet expliciet vond vermeld als zuster van *Claes* en *Hebbele*, moet zij dat wel zijn geweest, daar zij in 1604 als mede-erfgenaam van *Claes Helt* voorkomt⁴¹, terwijl *Claes'* zuster *Hebbele* nazaten had.

³⁵ J.M.M. Hermans, *Middeleeuwse handschriften uit Groningse kloosters* (Groningen 1988) 75-76.

³⁶ H. Brugmans, 'De kroniek van het klooster Aduard', *Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht*, 23 (1902) 82-85; *Nieuw Nederlandsche biografisch woordenboek*, P.C. Molhuysen en P.J. Blok red. 4 (Leiden 1918) 725.

³⁷ R.A. III a.

³⁸ R.H. Alma, 'Het schatregister voor de jaartax van 1540', *Gruoninga* 36 (1991) 58-89, ald. 83.

³⁹ Geld. Arch., Hertogelijk archief, inv.nr. 1338. Iets eerder is dit land alleen bij *Johan van Myllyngen* in gebruik (Ibid., inv.nr. 1336 en 1338).

⁴⁰ Zie ook: H. Feenstra en H.H. Oudman, *Een vergeten elite* (Leeuwarden 2004) 390-392.

⁴¹ Coll. Fransema, inv.nr. 89.

8. **Dr. Uwe Helt**, geb. ca. 1505, verkrijgt het gildrecht 1508 (als *We Heldes*), stud. Leuven 18 okt. 1526⁴², † Salamanca, Spanje (kort vóór 15 maart) 1591, ongehuwd.

Hij is vooral bekend door zijn manmoedig gedrag tijdens de bestorming van Leuven door *Maarten van Rossum* in 1542⁴³. Zijn erfgenamen worden vermeld op 15 aug. 1595: *Cornelia Entens* (geb. *Helt*), *Claes Helt*, diens zuster *Hebbele van Metelen* (geb. *Helt*), *dr. Wilhelmus Hammonius*, namens zijn vrouw, haar zusters (*Praedinius*) en *Folkert Westerwolt*⁴⁴.

- 9? **Margaretha Helt**, † 20 okt. 1565.

Haar overlijden wordt gememoreerd door *Wilhelmus Hammonius* in het handschrift; vermoedelijk was zij daarom een oudtante van zijn vrouw, maar zeker is dat niet.

- V. **Stine Helt**, † na 7 okt. 1567, tr. **Geert Westerwolt**, stud. (wellicht) Keulen dec. 1513 (det. 1 dec. 1516)⁴⁵, kerkvoogd van de Akerk (1539-1543), † tussen 1552 en 20 maart 1557⁴⁶.

Dat *Stine Helt* de schrijfster is van de doopaantekeningen van haar kinderen blijkt uit vergelijking van haar handschrift met haar handtekening onder een oorkonde van 7 okt. 1567⁴⁷.

Uit dit huwelijk:

1. **Elletien Westerwolt**, geb. 19 juni 1527 (doopgetuigen: *Otto Helt*, *Hebbele* [*Grelle?*] en *Katrine ten Water*), † na 7 okt. 1567⁴⁸.

Zij is op 8 nov. 1563 doopgetuige voor haar nichtje *Elletien Doenga*.

2. **Swane Westerwolt**, geb. 9 aug. 1528 (doopgetuigen: *Wicher Helt*, *Geertruit Helt* en *Eelken Terlage*), † tussen 21 dec. 1582 en 11 mei 1585⁴⁹, tr. **Hayke Doenga**, verkrijgt het gildrecht 1539, gezworene (1566), † in ballingschap te Emden tussen 21 dec. 1582 en 11 mei 1585⁴⁹, zoon van *Osebrant Doenga* en *Grete Campinge*, die hertr. *Berent Gruys*⁵⁰. *Hayke* was een broer van *Peye Doenga* (vrouw van *dr. Writzer Santfort*)⁵¹, die in 1563 doopgetuige van zijn dochter *Elletien* was. *Johan Gruys*, in 1561 getuige bij de doop van *Geert*, was een zoon van *Haykes* stiefvader *Berent Gruys*⁵².

De kinderen van *Hayke* en *Swane* zullen allen zonder nakomelingen zijn overleden: op 23 mei 1586 komt *dr. Wilhelmus Hammonius* voor als erfgenaam van zal. *Haicke*

---

⁴² Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, bijlage nr. 12283.

⁴³ W.B.S. Boeles, 'Uvo Helt en Severinus Feyta; een Groninger en een Fries bij de berenning van Leuven door Maarten van Rossem in 1542', *Bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde, inzonderheid van de provincie Groningen* 5 (1868) 37-50.

⁴⁴ F.A. Lewe, inv.nr. 934, oud R.F. 1595.75.

⁴⁵ Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, bijlage, nr. 12141.

⁴⁶ H.J.K., inv.nr. 347.

⁴⁷ H.J.K., inv.nr. 347.

⁴⁸ H.J.K., inv.nr. 347.

⁴⁹ S.A. Aurich, Rep. 234, Nr. 17, pag. 660-662.

⁵⁰ H.L. Hommes, 'Van Millinga, Enens en Doenga', *De Nederlandsche Leeuw* 57 (1939) k. 434-447, ald. 444.

⁵¹ Zie verder: G.W. Nanninga, 'Dr. Writserus Santfoort en Peije zijn huisvrouw', *Gruoninga* 18 (1973) 53-57.

⁵² H.L. Hommes, 'Bijdragen tot genealogieën van oude adellijke geslachten in Stad en Lande, XV. 25. Gruys', *De Nederlandsche Leeuw* 77 (1961) k. 5-26, ald. 8.

*Doenga*⁵³. Het handschrift zal zo ook na de dood van *Margaretha Doenga* in handen van *Hammonius* gekomen zijn, wat verklaart waarom hij haar overlijden in het boekje noteerde.

Uit dit huwelijk:

- a. *Margaretha Doenga*, geb. 24 dec. 1557, † 1584.
  - b. *Geert Doenga*, geb. 12 apr. 1561 (doopgetuigen: *Folkert Westerwolt*, *Claes Helt* en *Johan Gruys*).
  - c. *Elletien Doenga*, geb. 8 juni 1563 (doopgetuigen: *Arent Westerwolt*, *Peye Doenga* en *Elletien Westerwolt*).
  - d. *Geertruit Doenga*, geb. (21?) aug. 1567.
3. **Talle Westerwolt**, volgt VI.
4. **Evert Westerwolt** (dochter), geb. 5 jan. 1532, † na 1611, tr. **Sybolt Biwema**, geb. ca. 1530, vermeld 3 febr. 1565-31 maart 1580, redger te Rasquert (19 jan. 1579, 31 maart 1580), te Baflo (31 maart 1580), † vóór 1586, zoon van *Frans Biwema* en *Reneke Aulsema*⁵⁴.

Uit dit huwelijk stamt de familie *Bijma*.

5. **Folkert Westerwolt**, geb. 17 maart 1533, stud. Leuven apr. 1554, Bazel 1556, Keulen 1557, Heidelberg 15 nov. 1557, Orléans 28 maart 1567, wederom te Heidelberg 8 juli 1570, Leiden 29 sept. 1578 (Jur.), regent van het college te Leiden (1578-1588), rector van de Latijnse school te Den Haag (1595) en Deventer (1598)⁵⁵, tr. **Aechien Adams van der Burch**, † vóór 31 mei 1633.

Opvallend is de uitzonderlijk lange studietijd van *Folkert* en zijn jongere broer: 24, resp. 14 jaar! Tussentijds zijn beiden overigens wel weer in Groningen geweest, omdat zij in 1561, resp. 1563 als doopgetuige voor een neef en een nicht *Doenga* optreden.

Uit dit huwelijk een zoon *Adam* en een dochter *Adriana Westerwolt*, beiden † vóór 31 mei 1633, de laatste met nalating van vijf kinderen: *Johannes*, *Volcerus*, *Rusgen*, *Agnessien* en *Jacob van Oosterwijck*⁵⁶.

6. **Arent Westerwolt**, geb. 25 mei 1536, stud. Leuven (vóór 1557), Bazel 1556, Heidelberg 15 nov. 1557, Marburg 1559, Genève 9 nov. 1559, Zürich 9 juli 1561, wederom te Heidelberg 8 juli 1570, predikant te Middelharnis 1575-1582⁵⁷, † tussen 30 maart 1583⁵⁸ en 15 aug. 1595.

Hij zal kinderloos zijn overleden, daar hij of zijn eventuele nazaten niet vermeld worden onder de erfgenamen van zijn oom *dr. Uwe Helt*.

Vanaf hier beperken we ons tot de basisgegevens en de in het handschrift genoemde data.

---

⁵³ H.J.K., inv.nr. 399*; dit betreft een rentebrief uit een heerd te Ten Boer die *Haicke Doenghe* en *Swane*, ehel., op 18 juli 1565 kochten van *Clara van Ewsum*, weduwe *Ripperda tho Hinthe* (H.J.K., inv.nr. 398). Uit dezelfde heerd kochten *Haikes* zwager en zuster *dr. Writzerus Santfordie* en *Peye Doengha*, ehel., eveneens een rente (H.J.K., inv.nr. 399). Vgl. ook R.A. III a, d.d. 17 febr. 1586.

⁵⁴ Zie voor de families *Biwema* en *Aulsema*: Feenstra en Oudman, *Een vergeten elite*. 213-229; R.H. Alma, 'Grovens' erven', in: E. de Boer, m.m.v. R.H. Alma, *De stichter, de stukken en de schenkers van het Oldenklooster bij Den Dam* (z.p., 2004) 392-455.

⁵⁵ Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, bijlage nr. 2421, 4125, 9243, 11283, 11600, 12450.

⁵⁶ G.A.G., R.F. 1633.88.

⁵⁷ Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, bijlage nr. 2422, 5465, 6615, 10895, 10896.

⁵⁸ R.A. III a.

- VI. **Talle Westerwolt**, geb. 30 sept. 1529, † 22 juni 1572, tr. **Albert Praedinius**, † 4 juli 1588, zoon van *Regnerus Praedinius* en *Abele Bassens*.
Uit dit huwelijk, o.a.:
1. **Roeleffien Praedinius**, tr. (ondertr. Groningen 8 nov. 1600) **Berent de Sighers**, † Groningen 24 juni 1635, zoon van *Siger Sighers* en *Christina tom Camp*⁵⁹.
  2. **Elletien Praedinius**, volgt VII.
- VII. **Elletien Praedinius**, tr. Groningen 17 okt. 1588 **Wilhelmus Hammonius**, syndicus van Groningen, enz.⁶⁰
Uit dit huwelijk, o.a.:
1. **Ottilia Hammonius**, volgt VIII.
- VIII. **Ottilia Hammonius**, † 15 jan. 1660, tr. (huwelijkscontract Wallerstein 25 okt. 1620) **Christoffer van Diest**, † 20 jan. 1640, zoon van *Johan van Deest (Diest)*, weduwnaar van *Roeleffien van Fritema*.
Uit dit huwelijk:
1. **Johan Wilhelm van Diest**, volgt IX.
- IX. **Johan Wilhelm van Diest** (1621-1681), heer op Jensema, Fritema enz., jonker en hoveling te Garsthuizen, Stedum, Westeremden, Oldehove enz., tr. Holwinde 8 sept. 1652 **Anna Maria van Heerma**, geb. 1632 † 23 sept. 1670, dochter van *Johan Ludolf van Heerma*, heer tot Holwinde († 24 mei 1670) en *Bele Sickinghe*.
Uit dit huwelijk, geb. op Jensemaborg te Oldehove:
1. **Maria Isabella van Diest**, geb. 2 febr. 1654, † vóór 1704, tr. 27 febr. 1676 **Ludolf Luint Ripperda** (ca. 1648-1721).
Uit dit huwelijk o.a. *Johan Willem Ripperda*, hertog en grande van Spanje (1684-1737)
  2. **Joan Christopher van Diest**, geb. 5 sept. 1655, † 1717 als laatste mannelijke afstammeling van zijn geslacht.
  3. **Johanna Abelia van Diest**, geb. jan. 1657, † aug. 1657.
  4. **Bele (Isabella) Anna van Diest**, geb. 15 sept. 1658, † ca. 1728.
  5. **Ludolph Ivo van Diest**, geb. 20 juni 1660, † sept. 1661.
  6. **Ludolph Ivo van Diest**, geb. 9 jan. 1662, † 2 febr. 1662.
  7. **Ottilia Helena van Diest**, geb. 25 sept. 1664, † 27 sept. 1664.
  8. **Ottilia Helena van Diest**, geb. 10 jan. 1667, † na 1695.

⁵⁹ Zie: J. Ensink, *Academische rouw* (Groningen 2002) 169, 283-284. *Roeleffien*s moeder wordt hier ten onrechte *Tamma* genoemd.

⁶⁰ Zie voor hen en hun nageslacht *Van Diest* verder: H.L. Hommes, 'Bijdragen tot genealogieën van oude adellijke geslachten in Stad en Lande, I. 1. Van Diest', *De Nederlandsche Leeuw* 59 (1941) k. 330-334, ald. 332-333.

Schema van de in het handschrift genoemde personen

In dit overzicht zijn de namen van de eigenaren, die aantekeningen in het handschrift gemaakt hebben vet gedrukt. Verwanten die niet in het handschrift zijn genoemd, maar wel in de genealogie, zijn niet in dit overzicht opgenomen.

